

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Vybrané přístupy zážitkové pedagogiky - srovnání metod

Vedoucí práce: Mgr. Richard Macků, DiS.

Autor práce: Eva Rzeszutková

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: III.

2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou – diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích

Podpis autora bakalářské práce

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Richardovi Macků, DiS.

za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	6
1 Základní pojmy	8
1.1 Prožitek	9
1.2 Zážitek	11
1.3 Zkušenost	12
1.4 Hra	13
2 Zážitková pedagogika	14
2.1 Vývoj zážitkové pedagogiky u nás a v zahraničí	14
2.2 Současnost	18
2.2.1 Kolbův zkušenostní model učení	21
2.3 Přístupy zážitkové pedagogiky	22
3 Současné koncepce zážitkové pedagogiky	24
3.1 Prázdninová škola Lipnice	24
3.1.1 Historie	25
3.1.2 Charakteristika PŠL	28
3.1.3 Prvky zážitkové pedagogiky PŠL	31
3.2 „Západní přístup“; Outward Bound	31
3.2.1 Historie	31
3.2.2 Principy Outward Bound na základě osobního zážitku	34
3.2.3 Modely zážitkové pedagogiky Outward Bound	36
3.2.3.1 Model „The Mountains Speak for Themselves“	36
3.2.3.2 Procesní model vzdělávání	37
3.2.3.3 Model „Outward Bound Plus“	38

3.2.3.4	Metaforický model.....	39
3.2.3.5	Model cyklu aktivního učení.....	41
3.2.3.6	Holistický model.....	41
4	Porovnání metod zážitkové pedagogiky.....	42
4.1	Kurz PŠL.....	43
4.2	Kurz Outward Bound.....	43
4.3	Rozdíl mezi kurzy.....	45
	ZÁVĚR.....	46
	Seznam použitých zdrojů.....	47
	Seznam příloh.....	51
	Příloha I. Porovnání denních programů kurzů.....	52
	Abstrakt.....	59
	Abstract.....	60

ÚVOD

Zážitková pedagogika jako taková je v České republice nový fenomén, začíná se zde vyskytovat až v posledních pár desetiletích, a proto jsem se také rozhodla vybrat si toto téma jako svoji bakalářskou práci. Jsem přesvědčena, že tento námět je velmi aktuální a dle mého názoru se většina z nás setkala s mnohými organizacemi, které se snaží pomáhat lidem a poradit jim, jak organizovat a využívat zážitkových aktivit, jako cílený výchovný prostředek k dalšímu rozvoji dovedností. Jako druhý důvod, pro psaní své bakalářské práce, uvádím ten, že jsem se sama seznámila s kurzy zážitkové pedagogiky až na vysoké škole. Tato forma výuky mě velice oslovila, protože jsem ji do té doby neznala.

V oblasti pedagogiky je zážitková pedagogika poměrně mladý vědní obor, který se vyvíjel v několika zemích odděleně. Nahlédla jsem do toho, jak se tvoří skladba programů v rámci akce, jak se stanovují cíle, metody a také na to, jak důležitý je význam motivace.

Oblast podnikání v této oblasti ukazuje na nepřeberné množství různých organizací a institucí, které existují na celém světě a zabývají se zážitkovými kurzy pro své klienty. Ve své práci se však podrobně a nejvíce věnuji dvěma institucím a to Prázdninové škole Lipnice a celosvětové organizaci Outward Bound.

Cílem této bakalářské práce je pomocí odborné literatury, časopisů a konferencí seznámit čtenáře s problematikou nově vznikajícího vědního oboru zážitková pedagogika a porovnat dva přístupy, které se využívají u nás i v zahraničí.

Ve své práci se snažím o to, aby jejím výsledkem byl ucelený a využitelný materiál, který na základě teoretických poznatků a porovnání praktických přístupů umožňuje čtenářům pochopit smysl a získat hlubší znalost vědního oboru Zážitková pedagogika. Jde o pochopení jeho přirozeného historického vývoje, pochopení oprávněné smysluplnosti v dnešní době a budoucnosti směřující k dalšímu praktickému využití v oblastech výchovy, vzdělávání a podnikání.

Práce se skládá ze dvou částí. První část je teoretická, rozčleněná do tří kapitol. Ve druhé, praktické části, se zaměřuji na rozdíl mezi kurzy pořádanými v České Republice a v zahraničí. V úvodu teoretické části se zabývám vysvětlením základních pojmů zážitkové pedagogiky a jejím historickým vývojem. Podrobně se zmiňuji o Prázdninové škole Lipnice a Outward Bound. V závěru práce prezentuji jednotlivé modely zážitkové pedagogiky.

V praktické části, která se skládá z poslední kapitoly, se věnuji detailnímu rozboru programů jednotlivých organizací a porovnávám je mezi sebou.

Primární literaturou, ze které jsou čerpány podstatné informace, je kniha Mgr. R. Hanuše Ph.D, velkým přínosem mi byla i kniha D. France o učení zážitkem a hrou.

Doufám, že mi psaní práce na toto téma umožní perfektní orientaci v problematice tohoto oboru, a že takto získanou zkušenost budu jednou moci uplatnit v mé možné budoucí profesi.

1 Základní pojmy

Definice mezi prožitkem a zážitkem a jejich vzájemná rozlišnost není dnes v obecné češtině vůbec pocíťována. V současné podobě češtiny je slovo „zážitek“ používáno zhruba třikrát častěji než slovo „prožitek“. Jestliže uvažujeme o rozlišení, pak spíše jako o pomocném nástroji ve vztahu ke zkušenosti. Tyto jemné rozdíly však např. v angličtině vůbec nelze postihnout. Angličtina má pro všechno pouze jeden výraz „experience“, který je do českého jazyka nejčastěji překládán jako zkušenost, prožitek – pravděpodobně z důvodů vnímání zkušenosti jako paměti uchovaného prožitku. Se stejným problémem se můžeme setkat i v němčině a holandštině. Např. němčina rozlišuje mezi Erlebnis a Erfahrung a v holandštině existují dokonce až čtyři různé termíny.¹

Slovem prožitek spíše zdůrazňujeme více aktivitu než pasivitu prožívání a především jeho přítomnostní charakter. Pro okamžik přítomné aktivity (tělesné i myšlenkové) tedy vyhrazuje slovo *prožitek* (a proto také praktické působení jako „výchovu prožitkem“). Jestliže však tento prožitek uplyne do minulosti a my se k němu vracíme (ve vzpomínce, v racionální analýze apod.), můžeme tento druh označit jako *zážitek* a teoretické postížení oboru jako „zážitkovou pedagogikou“.

Cílem výchovy prožitkem je získání určité trvalejší podoby prožité události., jejíž výsledky můžeme uplatnit i v jiných situacích. Tuto formu pak můžeme nazývat *zkušeností* (zkušenost nezískáváme pouze přímým prožíváním, naopak, většina zkušeností i poznatků pramení ze sociálního sdílení a komunikace, z přejímání zkušeností druhých).²

---

¹ JIRÁSEK, I. *Vymezení pojmu ZÁŽITKOVÁ PEDAGOGIKA*. In Artefiletika [online]. [citováno 3. března 2004]. Dostupné na WWW: <<http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=65>>.

² NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky*. Brno : Paido, 2002, str. 38.

1.1 Prožitek

Prožitek jako pojem je v současné době velmi populární a je velmi často uváděn jak v populárních, tak i seriózních vědeckých pracích. Rovněž je také velmi frekventovaný mezi laickou veřejností. Do této skupiny se dostal především prostřednictvím komerční sféry, která výrazy jako prožitek, prožitkovost využívá zejména pro ztraktivnění nabídky různých aktivit, které nejčastěji zasahují do volnočasové sféry v oblasti sportovních aktivit a aktivní rekreace. Na pomezí psychologie, pedagogického využití a hlubší teoretické analýzy stojí teorie optimálního prožívání založená na pojmu (flow), kterou formuloval M. Csikszentmihalyi (1996) Ve stavu plynutí je člověk natolik zaměřen na vykovávanou činnost (na bezprostřední prožívání), že jí přiřazuje maximální důležitost.

Prožitek jako svébytný myšlenkový problém, je opomíjen nejenom v antice, ale i ve středověku, stejně jako na počátku novověku. Blíže jej vnímají až filosofické školy kritizující jednorozměrnost racionalismu, mezi prvními romantismus, filozofie života, hermeneutika.

K znakům prožitku patří *nenahraditelnost* v lidském životě. Zaměřujeme se na jednotlivou, jedinečnou událost ohraničenou časově i prostorově. *Jedinečnost* prožitku spočívá v nemožnosti zaměnit jeden za druhý v nemožnosti nahrazení jedné události jinou v touze po totožném vyznění v člověku. *Individuálnost* prožitku znamená, že každý z nás prožívá danou situaci jinak, podle svého, na základě individuálně rozvinutých složek osobnosti a dřívějších zkušeností. *Intencionálnost* prožitku je v tom, že prožitek je neoddělitelný od svého obsahu a sounáležitost prožívajícího jedince a prožívané události. *Nepřenositelnost* z jednoho člověka na druhého poukazuje na to, že prožitek je ryze individuální záležitostí, sdělitelnou pouze za cenu maximálního zploštění a ochuzení. *Zážitek* ze hry přenesený na posluchače se nikdy nestane zážitkem posluchačovým, a to i přes největší míru empatie a snahy po přijetí. Není možné jej přenést, protože komplexnost zapojení všech složek osobnosti při prožívání nelze nahradit pouze vizuálním či sluchovým vnímáním. *Komplexnost* při získávání prožitku je v tom,

že prožít nemůžeme zúžit na racionální či emocionální zaujetí. Psychosomatická jednota zřetelná právě u reflexe tohoto fenoménu a zapojení tělesných i duševních charakteristik je nutnou podmínkou pro získání silné prožitkovosti.³

Slovo prožít se dá rozložit do základu, který obsahuje předponu PRO a vlastní ŽÍT. Předpona „pro“ pak dává celému slovu „prožít“ význam „aktivní“ s hodnotou emočního náboje. Prožitou skutečností je člověk „bohatší“ o „vnitřní statek“. Něco co jsem „prožil“, mělo aktivní, stimulující, vše prostupující a energizující charakter. Prožitek tak vzniká z rozdílů vnitřní a vnější reality. Prožitek z krásy krajiny, východu slunce, hudebního díla, obrazu malíře anebo vlastní práce, procesu tvorby, fyzického, psychického či intelektového výkonu atd.⁴

Prožitkový čas (biologický, fyziologický či psychologický, nikoliv tedy fyzikální) není stejnorodý, ale naopak vnitřně velmi bohatě strukturovaný. Jeho relativnost vystupuje do popředí v souvislosti s prvky fyziologickými (tělesná teplota, rychlost metabolismu, zdraví či nemoc, věk, ale také prvky tzv. chronobiologie: rytmus krevního tlaku, srdečního tepu, dýchání atd.), psychologickými (jasnost vnímání, množství předchozích zkušeností, soustředění, zaujetí, pocit strachu či ohrožení, temperament i naladění) i vnějšími (cyklus světla a tmy i jiné sezónní cykly). Každý z nás si uvědomuje rychlost některých prožitků a jindy pomalé ubíhání, časovou expanzi či naopak zpomalení, „roztažení“ či zástavu přítomnosti apod.

Prožitek tedy pro nás spíše vystihuje aktivitu prožívání (především jeho přítomnostní charakter – tělesný i duševní) než jeho pasivitu. Jestliže se však

---

³ NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky*. Brno : Paido, 2002, str. 10 - 25.

⁴ JIRÁSEK, I. *Významová diference prožitek – zážitek v českém jazyce*. In *Sborník příspěvků konference konané dne 24.4.2002 na UK FTVS*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2005, str. 12.

k tomuto prožitku (nebo souboru prožitků) vracíme k minulosti (vzpomínka, analýza děje apod.), jeví se nám vhodné označení jako zážitek.⁵

1.2 Zážitek

Něco co jsem prožil, zkusil, viděl, slyšel, držel, mám v sobě jako zvnitřnělou zkušenost – zážitek.

Slovo zážitek má obecnější a nadřazenější význam a postavení. V základu tohoto slova najdeme dvě části – předponu ZA a slovo ŽÍT. Předpona „za“ dává celému slovu „zážitek“ význam uceleného, celistvého, přesahujícího. Zážitek čerpá z proudů prožitků. Zážitek tak v sobě obsahuje současně uskutečněné prožitky (emoční náboj ze situace a jednání) a zvnitřněné zkušenosti (proces uvědomění a zvnitřnění). V celém tomto rozřešení se jakožto nadřazený a jedinečný pojem jeví zážitek.⁶

Trvání zážitku závisí jednak na dispozici k převaze jedné nebo druhé funkce a jednak na intenzitě stimulace. Intenzivnější podněty se projeví větší utkvělostí, vyžadují delší dobu na uvedení do původního stavu nervových buněk, neboť jsou spojeny s větším výdejem nervové energie.

V chápání pojmu prožitek a zážitek považujeme prožitek za součást zážitku. Prožitek, je konkrétnější svým obsahem, je jasněji ohraničený. Můžeme říci, že jeden zážitek se může skládat z několika prožitků.⁷

---

⁵ VASILJUK, F. J. *Psychologie prožívání: analýza překonávání kritických situací*. Praha : Panorama, 1988, str. 16 - 32.

⁶ JIRÁSEK, I. *Významová diference prožitek – zážitek v českém jazyce*. In *Sborník příspěvků konference konané dne 24.4.2002 na UK FTVS*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2005, str. 12.

⁷ NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky*. Brno : Paido, 2002, str. 26 - 33.

1.3 Zkušenost

Podle psychologického slovníku je zkušenost: „*poznání, které přichází z prostředí „vně“ člověka prostřednictvím činnosti, pozorování a pokusů.*“⁸ Hlavní zdroj poznatků o světě vzniká pro člověka během jeho praktické zkušenosti. Zde vidíme jasnou spojitost mezi problematikou prožívání a prožitku. Zkušenost je to, co bylo uchováno v paměti individua, a je aktivně užíváno (ať vědomě či nevědomě).

Zkušenost je výsledný otisk, který má v každém jedinci jinou dimenzi, a především je to výsledek procesů uvědomování a jednání ze situací, které měly značnou emoční působivost, velkou emoční hodnotu. Pokud byla situace emočně nepůsobivá, hodnotově nízká, blízká úrovni „každodennosti“, nevzniká žádná zkušenost. Za tři hodiny po uplynutí aktivity si nemohu vybavit, o co se jednalo, nezůstává v nás žádná zkušenost, otisk.

Jde o to, že hodně zkušenostních poznatků nemusí vycházet z přímého prožívání ve smyslu „tady a teď“. Zkušenost se nám může jevit jako zprostředkovaná z poznatků jiných (knihy, učebnice, sdělení), z komunikace, sociálních vztahů nebo pozorování. Uplatňujeme zde jakousi kritickou analýzu dějů, které zpracováváme v naší mysli a zaujímáme k nim nějaký postoj, který navenek prezentujeme. Tento postoj je však ovlivněn našimi předešlými zkušenostmi, zážitky a tím, co jsme prožili. Díky pozornosti se zážitek či silný prožitek, tedy jakási dílčí informace, stává zkušeností a na základě pozornosti může naopak zkušenost ovlivnit prostředí vědomím jednáním.⁹

---

⁸ HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, 2000, str. 68.

⁹ NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky*. Brno : Paido, 2002, str. 34 - 38.

1.4 Hra

V našem povědomí je hra protějškem vážnosti. Smích je v jistém protikladu k vážnosti, není však nikterak nutně vázán na hru. Hra je starší než kultura. Můžeme dokonce klidně říci, že lidská civilizace nepřipojila k obecnému pojmu hry žádný podstatný znak. Zvířata si hrají, tak jako lidé. Zvířata dbají na pravidla, (že bratrovi se v rámci hry nemá prokousnout ucho, předstírají, že jsou strašně zlí, a co je nejdůležitější, že mají ze všeho očividně náramné potěšení a zábavu).

Hra sama o sobě překračuje hranice ryze biologické nebo fyzické činnosti. Je to funkce, která má smysl. Ve hře „hraje“ s sebou něco, co překračuje bezprostřední pud sebezáchovy a vnáší do životní činnosti smysl. Každá hra něco znamená. Hra je činnost, která se provádí kvůli rozptýlení či obveselení, které se nachází ve hře samotné.

Živá bytost je při hraní poslušná vrozeného napodobovacího pudu, uspokojuje svou potřebu uvolnění nebo se cvičí pro vážnou činnost, kterou od ní bude vyžadovat život, nebo jí hra slouží jako cvičení sebeovládání. Princip hry je ve vrozené potřebě něco umět nebo na něco působit, nebo i v úsilí ovládat jiné nebo s nimi soutěžit. Hra je také považována jako doplněk příliš jednostranně zaměřené činnosti nebo za fiktivní uspokojování nesplnitelných přání a tím za udržování pocitu osobnosti.

Všechny velké původní činnosti lidského společenství jsou protkány hrou. Z mýtu a kultu však vycházejí velké hybné síly kulturního života, právo a řád, doprava, průmysl, řemeslo umění, básnictví učenost a věda. I ty mají své kořeny v půdě hravosti.¹⁰

Psychologie a fyziologie usilují o pozorování, popis a výklad hry zvířat, dětí i dospělých lidí. Snaží se zjistit v čem je podstata a význam hry, a vykázat ji místo v životním plánu. Že v něm má podstatný význam, že plní nutný,

---

¹⁰ FINK, E. *Hra jako symbol světa*. Praha : Český spisovatel, 1993, str. 23 – 45.

přínejmenším užitečný úkol, to se obecně přijímá bez námitek jako východisko pro každé vědecké zkoumání a uvažování.

Podle psychologického slovníku je hra: „*u dítěte a zvířecích mláďat vrozená činnost (manipulace s předměty a další), jejímž účelem je příprava pro život (cvičení senzomotorické koordinace, později také hry na někoho a na něco, jako příprava na seznámení se s určitými rolemi a pravidly), později také na didaktické hry, sloužící rozvoji poznání. Hra je činností, která sama o sobě přináší dítěti velké uspokojení, takže si vydrží hrát denně celé hodiny. Hry dospělých (např. sportovní) mají řadu dalších funkcí (zábava, rekreace atd.). Pojem hry byl v psychologii rozšířen i na mezilidské interakce a další činnosti.*“¹¹

Kdo se zabývá funkcí hry, tak se projevuje nikoli v životě zvířat, dětí, nýbrž v kultuře. V kultuře je hra danou veličinou. Předmětem je hra jako forma činnosti, jako forma mající smysl a jako sociální funkce. Zkoumá samotnou hru v různých jejích konkrétních formách jako sociální strukturu. Snaží se pochopit prvotní význam, jak ji pojímá sám hráč.

K znakům hry patří, že: každá hra je především svobodným jednáním a na rozkaz přestává být hrou. Hra není „obyčejný nebo vlastní život“ je to vystoupení z vlastního života.

Hra je uzavřená a ohraničená, odehrává se uvnitř určitých časových a prostorových hranic, má svůj průběh a smysl v sobě samé, má možnost opakování. Hra vytváří řád a patří k ní i prvek napětí.¹²

2 Zážitková pedagogika

2.1 Vývoj zážitkové pedagogiky u nás a v zahraničí

Pro vznik a rozvoj zážitkové pedagogiky je podstatné dílo Jana Ámose Komenského (1592-1670), který je znám jako „Učitel národů“. Komenský, stejně

---

¹¹ NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. Praha : Academia, 2003, str. 438.

¹² HUIZINGA, J. *Homo ludens: o původu kultury ve hře*. Praha : Mladá fronta, str. 14 - 20.

jako současné holistické přístupy, prosazoval komplexní rozvoj osobnosti. J. A. Komenský tvrdil, že je třeba vzdělávat ducha, jazyk, srdce i ruku, a to tak, že jednotlivé části studia se vzájemně doplňovaly a podporovaly. Nejdůležitější zkušenosti podle něj člověk získává pomocí vlastních smyslů. Uznával, že cestování je důležitou složkou vzdělávání mladých lidí a doporučoval také využití „her“ a „hraní“ při výuce. Podle Komenského vzdělávání začíná a končí u opravdové zkušenosti, učení musí být spojeno s pobytem v přírodě, musí připravovat na život.

Komenský rozpracoval celý systém didaktických pravidel, která umožňovala vést vyučování tak, aby bylo snadné, důkladné a příjemné. Škola, rodiče, věci samy i metoda měly podněcovat touhu dítěte po vědění nikoliv nutit jej do učení proti jeho vůli.¹³

Komenský vypracoval celou řadu zásad ve snaze získat žáka pro učení. K těmto zásadám patří vyučovat ve škole v obecném mateřském jazyce, postupovat od nejbližšího ke vzdálenějšímu, cvičit nejprve smysly, pak paměť. Porozumění, soudnost, postupovat bez přetěžování, zvolna podle míry chápavosti, jak se sama rozšiřuje postupem věku a učení.¹⁴

Ve *Velké didaktice* upozorňuje na důležitost propojení teorie a praxe, prolínání jednotlivých vyučovacích předmětů, spojení poznatků v celek odhalením podstaty a pravé příčiny věcí, podpory samostatného vzdělávání a řešení problémů, motivovaného vlastním zájmem.¹⁵

Posuneme se o pár století dále, kdy obecný zájem o českou historii a o přírodu vyústil v českých zemích v polovině 19. století v založení Sokola a Turistického klubu. Na konci 19. století dochází v našich zemích k prudkému

---

¹³ FRANC, D.; ZOUNKOVÁ, D.; MARTIN, A. *Učení zážitkem a hrou: praktická příručka instruktora*. Brno : Computer Press, 2007, str. 12.

¹⁴ KASPER, T.; KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. Praha : Grada, 2008, str. 11-24.

¹⁵ PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*. Brno : Masarykova univerzita, 1999, str. 46.

rozmachu sportů. Na základě anglické inspirace vznikají veslařské kluby a rozvíjely se i další vodní sporty. Rozmach také zažívala cyklistika.

Pedagogové i zakladatelé nejrůznějších spolků v té době zdůrazňují širokou souvislost mezi sportováním, přírodou a výchovou.

Na začátku 20. století do zemí západní Evropy i do Čech proniká opět anglosaská inspirace, tentokrát v podobě skautského hnutí Baden-Powella. Ideálů, anglického skautingu a amerického hnutí lesní moudrosti (woodcraft) se v českých zemích dostalo velké pozornosti a obě hnutí zde zapustila kořeny a byla nejrůznější způsoby adaptována na místní podmínky.

Sporty v přírodě se rozvíjely v rámci tělesné výchovy, tělovýchovných spolků junáckých i jiných organizací. Ve dvacátých letech 20.století začalo junácké hnutí používat termín výchova v přírodě (outdoor education). Rozvíjel se také typický český historický a kulturní fenomén, inspirovaný hlavně americkou literaturou a filmy, totiž víkendové táboření v přírodě a tramping („mladí jezdí ven“). Tramping naplňoval touhu mladých lidí po přírodě a svobodě. Pokrokové liberální vzdělávací směry, které se v tomto období rozvíjely ve světě, ovlivňovaly také české pedagogy. Pořádaly se různé letní tábory, vzdělávací kurzy a experimentální školy. Rozvoj výchovy v přírodě pozitivně ovlivnilo také dílo spisovatele Jaroslava Foglara. Rozvinul modely, které mládeži podporovaly romantický vztah k přírodě, a zdůrazňoval důležitost práce v malých, neformálních skupinách. Jeho filozofie je založena na několika základních pilířích, které jsou: ovlivňování sebe sama a vztahů k ostatním lidem, schopnost sebekontroly, nezávislé přijetí rozhodnutí.¹⁶

Druhá světová válka a nacistická okupace tento vývoj násilně zpretrhala. Po válce byly sice společenský život i činnost většiny předválečných spolků obnoveny, ovšem v roce 1948 se k moci dostala komunistická strana a sovětský vliv infiltroval všechny sféry života. Následovalo nucené sloučení sportovních a mládežnických spolků.

V té době byly do školního vzdělávání postupně začleňovány zajímavé

---

¹⁶ FRANC, D.; ZOUNKOVÁ, D.; MARTIN, A. *Učení zážitkem a hrou: praktická příručka instruktora*. Brno : Computer Press, 2007, str. 13.

prvky turistiky a sportů v přírodě. Rozvinula se tradice školních výletů, škol v přírodě, lyžařských kurzů a letních soustředění. V roce 1953 vznikla na Karlově Univerzitě první katedra zaměřená na turistiku a sporty v přírodě (v rámci Fakulty tělesné výchovy a sportu UK). Studijní program byl v mnoha ohledech originální, kombinoval turistické a sportovní aktivity s prací se skupinou, získávání znalostí o krajině v přírodním prostředí. Výsledkem byl integrovaný přístup ke vzdělávání, zahrnující od samého počátku sporty, hry, kreativní aktivity a vzdělávání v přírodě. V počátcích byly však studijní programy více zaměřeny na sportovní výkony, výkony studentů v jednotlivých disciplínách se měřily a testovaly. Role rozborů a zpětného ohlédnutí byly velmi omezené. Později se přidaly aktivity zaměřené na přípravu a vedení zájezdů a expedic. Dalším stádiem vývoje zahrnovalo využívání her a tvořivých aktivit.

Další rozvoj byl brzděn politickou normalizací, názory, jež se neshodovaly se socialistickým pohledem na svět, byly potlačovány. Stále jasněji se objevovala potřeba podporovat nezávislou iniciativu studentů. V roce 1974 do Československa pronikly první informace o organizaci Outward Bound a bylo zřejmé, že v obou konceptech lze nalézt mnoho podobností. I přes omezující dohled a tlak komunistického režimu vznikaly na půdě Socialistického svazu mládeže nové experimentální formy výchovy v přírodě.

Kromě zmiňovaných vlivů se v této době začínají prosazovat různá ekologická hnutí, jejichž činnost také zahrnuje výchovu v přírodě. Jedním z nejproslulejších je Brontosaurus, kombinující ochranu životního prostředí s ekologickou výchovou dětí a mládeže.¹⁷

Sametová revoluce v listopadu 1989 zasáhla veškerý život tehdejšího Československa. Organizace a spolky se snažily navázat na tradice své činnosti před rokem 1948 a zároveň zachovat pozitivní prvky vývoje posledních čtyřiceti let. Z volnočasových aktivit si svoji popularitu v omezené míře zachovává tramping, rozvíjí se cyklistika, fungují i nejrůznější ekologické spolky. Udržuje se také tradice chalupaření a chataření. Rozvoj zážitkových programů pak nadále

---

¹⁷ FRANC, D.; ZOUNKOVÁ, D.; MARTIN, A. *Učení zážitkem a hrou: praktická příručka instruktora*. Brno : Computer Press, 2007, str. 13-14.

probíhá pod hlavičkou fakulty tělesné výchovy a sportu, Prázdninové školy Lipnice a mnoha dalších institucí, škol, univerzit, neziskových a nevládních organizací i komerčních firem.¹⁸

2.2 Současnost

Kritika stávajícího vzdělávacího systému vyvolala reformní pedagogické inovace. Pedagogická diskuze se nachází v dynamickém vývojovém procesu, který zřetelně upozorňuje na nedostatky v rodinné a veřejné výchově, v nichž se sotva zvládají nové problémy jen pomocí starých a osvědčených procesů. V rámci tohoto intenzivního pátracího procesu po vhodných a účinných způsobech se znovu objevila a ožila pedagogika zážitku. Samotný termín není cizí, neznámý, má jen pedagogicky aktuální obsah. Vedle práce se zážitek stal základní metodickou kategorií moderní pedagogiky.¹⁹

Zážitková pedagogika si v českém prostředí dosud nezískala samostatné místo v systematickém uchopení pedagogických procesů, a pokud je o ní referováno, pak takřka výlučně v podobě termínů „výchova zážitkem“, „výchova prožitkem“, „výchova v přírodě“, „zážitková výchova“, „výchova dobrodružstvím“ atd. Jistě to souvisí i s pokusy o překlady obdobných směrů pěstovaných v zahraničí (v anglickém jazykovém prostředí „experiential education“, „outdoor education“, „adventure education“, „environmental education“ aj. – přidržíme se tedy označení „education“ a nebudeme problém překladu navíc komplikovat pojmy jako je „learning“, „leadership“, „recreation“, „training“ a další, které se rovněž objevují.

Základním principem zážitkové pedagogiky je ve všech případech využití reálného prožitku k výchově a vzdělávání. To, v čem se jednotlivé přístupy a

---

¹⁸ Tamtéž, s, str. 14.

¹⁹ VÁŽANSKÝ, M. *Volný čas a pedagogika zážitku*. Brno : Masarykova univerzita, 1993, str. 134-136.

projevy zážitkové pedagogiky liší, je způsob navození a zpracování zážitku. Hledání nejvhodnějších způsobů se pak odvíjí především od toho, pro koho a k jakým pedagogickým cílům je program určen. Vzdělávání zážitkem má několik základních charakteristik, mezi něž patří například snaha o osobní rozvoj, prvek dobrodružství, které nutně nemusí mít povahu fyzické zátěže, jistou míru nejistoty a přijímání rizik, element výzvy a reflexe, zasazení do neobvyklého prostředí, přítomnost her, využití metafor a rozborů vykonaných aktivit.

Základem zážitkové pedagogiky je vlastní aktivita, prostřednictvím které vychovávaný člověk získává zážitky. Čím víc vlastní energie musí člověk vynaložit, tím je zážitek intenzivnější, zapamatovatelnější a využitelnější pro výuku. Komerční zábava sice rozptýlí, ale nezanechá žádné stopy, protože nás nestojí žádnou energii. Pokud od nás aktivita vyžaduje vysoký vklad fyzické nebo psychické energie, je sice méně laskavá na první pohled, ale o to má větší potenciál.

Ovšem samotný zážitek ještě nestačí k tomu, aby se člověk něco naučil. Rozdíl mezi „rekreačním“ zážitkem a „pedagogickým“ zážitkem tkví v reflexi. K učení dochází díky zkoumání a zpracování zkušeností, které zážitek vyvolal. Po reflexi následuje další zkušenost, při které by mělo dojít k posunu díky nabitým zkušenostem.²⁰

Prostřednictvím zážitku samozřejmě nemůžeme zpracovávat všechna témata. Obecně jsou pro učení prostřednictvím zážitku vhodné dovednosti a postoje, konkrétně pak sociální učení (sebepoznání, spolupráce), měkké schopnosti (vedení lidí, práce v týmu, vztahové a komunikační dovednosti), životní postoje (tolerance, odpovědnost) a metody řešení problémů (kritické myšlení).

Pro zážitkovou pedagogiku je typické zakotvení prožitku do jeho širších souvislostí, znalost a analýza cílů navozovaných situací, cílené vyvolání záměrného prožitku, zpracování prožitku, převedení do zkušenosti.

---

²⁰ PELÁNEK, R. *Příručka instruktora zážitkových akcí*. Praha : Portál, 2008, str. 21.

Zážitková pedagogika nabízí plné soustředění na přítomnou chvíli použitím svých prostředků: hra, příroda, emocionální a racionální aktivita, výzva zvoucí k překovávání. Zážitková pedagogika umožňuje v konfrontaci s jinými lidmi, se sebou samým i s přírodním a kulturním okolím, uvědomění si autenticity své existence.

První generace outdoorových zážitkových programů využívala převážně metodu osobního růstu pomocí fyzických výzev. Další generace k tomuto typu přidala intelektuální rozměr využitím facilitace a zařízením review. V poslední době se často objevuje další generace programů, která zařazuje programy zdůrazňující fyzickou, intelektuální, emoční a spirituální složku osobnostního růstu.

Pod označením „zážitková pedagogika“ tedy nadále budeme rozumět teoretické postížení a analýzu takových výchovných procesů, které pracují s navozováním, rozborem a reflexí prožitkových událostí za účelem získání zkušeností přenositelných do dalšího života. Cíle takových výchovných procesů mohou být vytyčovány a dosahovány v různorodém prostředí (školním i mimoškolním, přírodním i kulturním), v rozmanitých sociálních skupinách (rozlišení věkem, sociálním postavením, profesním statutem či dalšími demografickými faktory) a naplňovány nejrůznějšími prostředky (hrami všech typů, modelovými situacemi, tvořivými a dramatickými dílnami, besedami a diskuzemi, fyzicky i psychicky náročnými výzvoevými situacemi, sebezobnávacími i k týmové spolupráci směřujícími aktivitami). Pro zážitkovou pedagogiku je prožitek vždy pouhým prostředkem, nikoliv cílem. Cílem pro ni zůstává starořecký výchovný ideál, všestranný rozvoj k harmonii směřující osobnosti.²¹

---

²¹ JIRÁSEK, I. *Vymezení pojmu ZÁŽITKOVÁ PEDAGOGIKA*. In Artefiletika [online]. [citováno 3. března 2004]. Dostupné na WWW: <<http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=6>>

2.2.1 Kolbův zkušenostní model učení

V přístupu zážitkové pedagogiky, který je prosazován v České Republice se využívá Kolbův zkušenostní model učení.

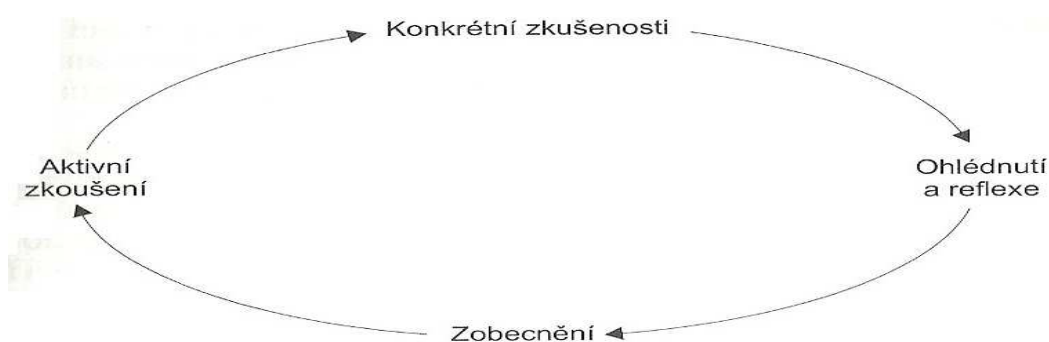
Podle Hartla, Hartlové je Kolbův zkušenostní model učení: *“konkrétní zkušenost je odlišitelná od abstraktní, že sociální a kulturní svět může být předmětem zkušenosti a sám o sobě může také znamenat zkušenost. Učení by mělo být založeno nejen na předávání slov, protože znevýhodňuje ty, jejichž verbální dovednosti nejsou dostatečně silně vyvinuty.”*²²

Tento pohled se nazývá zkušenostní ze dvou důvodů (vychází z práce Deweyho, Lewina a Piageta; centrální úlohou je *zážitek v procesu učení*, jeho transformací v edukačním procesu získává jedinec vědomosti a zkušenosti).

Tento model chce navrhnout ucelený model, který kombinuje zážitek, vnímání, poznávání a chování.

Charakteristika Kolbova zkušenostního učení: Je lépe koncipováno jako proces a není pevně dán termín dosažení výsledků. Je to průběžný proces zakotvený v zážitcích. Vyžaduje řešení konfliktu mezi protichůdnými styly adaptace na vnější prostředí. Je to holistický proces.

Zahrnuje přenos informací mezi člověkem a prostředím. Je to proces tvoření vědomostí.

Obrázek č. 1. Kolbův model zkušenostního učení

²² HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, 2000, str. 240.

Základní struktura je mezi jeho čtyřmi složkami. *Konkrétní aktivita* představuje zapojení členů do společného úkolu. Vycházejí ze stávajících zkušeností každého ze členů, způsobu zapojení (uvedení aktivity, motivace, legenda, reakce na dotazy, samotná realizace atd.). Po ukončení následuje *Ohlédnutí, reflexe* připomenutí nejdůležitějších momentů průběhu. Popisuje se, jak proběhla konkrétní aktivita, jak byli jedinci srozuměni s aktivitou atd. V dalším kroku začíná s hodnocením, jež se neomezuje pouze na osobní pocity spokojenosti s průběhem a dosaženým cílem. Největší pozornost je věnována procesu řešení. Dochází k *zobecnění*, ve kterém se vyzdvihují důležité body, jež měly vliv na průběh konkrétní aktivity. Hledá se to, co by bylo vhodné v budoucnu v podobné situaci zopakovat, i to, čeho je třeba se dále vyvarovat. Plynule se přechází k formulaci plánů změn, jejichž ověření nabízí jejich *aktivní zkoušení*.

Různě nejen vypadáme, také různě přistupujeme k informacím, které k nám přicházejí z našeho okolí. Každý člověk má svůj specifický osobní styl, kterým se informace zaznamenává a zpracovává, styl učení. David A. Kolb ve svém modelu zážitkového učení popsal čtyři základní orientace získávání informací (zkušenost, pozorování, konceptualizace a experimentování). Při přípravě programů se samozřejmě zohledňují specifické požadavky jednotlivých stylů a orientací.

2.3 Přístupy zážitkové pedagogiky

V odborné literatuře, ale i v praxi můžeme ve světě objevit několik význačných zážitkově pedagogických koncepcí. V tomto ohledu nejčastěji hovoříme o německé, britské, americké, severské a české linii a zdrojích zážitkové pedagogiky.

Linie	Zážitkově pedagogické koncepce
Německá linie a zdroje ZP	venkovské výchovné ústavy H. Lietze, salemská škola K. Hahna, Waisenhaus-Kurzschulen, W. Neubert, M. Šlechtová
Britská linie a zdroje ZP	Gordonstounská škola K. Hahna, City Challenge, City Bound, Aberdovey – Short Team School, The Mountains Speak for Themselves, Outward Bound
Americká linie a zdroje ZP	Project Adventure, Adventure Based Counseling, Adventure in the Classroom, Adventure Programming
Severská linie a zdroje ZP	Fridtjof Nansen a Friluftsliv
Česká linie a zdroje ZP	Junák – český skaut, Lesní moudrost, Tramping, Foglarovy čtenářské kluby, Táborové školy, P. Tajovský, A. Gintel, experimentální období, Prázdnivová škola Lipnice

V Česku se zážitkově pedagogický koncept vyvíjel samostatně, specificky, ve zvláštní době a za zvláštních okolností. Tyto síly a vlivy však zapříčinily, že vznikl velmi účinný a originální koncept, který můžeme právem pokládat za

originální český článek do společného duchovního hnutí evropské výchovy. Česká koncepce vychází z ojedinělých kořenů české výchovy v přírodě a navazuje na její nejlepší tradice. Česká zážitková pedagogika zdůrazňuje především slova *prožitok*, *zážitek* a *zkušenost*, které jsou vyvolány v procesu *dramaturgie*, tedy v cíleně plánovaných a uváděných situacích, kde se nejčastěji jako prostředek používají různé podoby fenoménu *hry*. Celý proces je pak po celou dobu *evaluován* a zpracováván se snahou dosáhnout co největšího rozvojového potenciálu. Tímto pojetím je česká zážitková pedagogika jedinečná a originální. Cílem tohoto přístupu byl vždy rozvoj jedince, rozvoj osobnosti v nejrůznějších dimenzích a aspektech. Více než na vědomosti a dovednosti se orientoval tento postoj směrem k rozvoji osobnosti. V tomto směru působení se jedná o systémové pojetí pedagogiky, která se snaží působit na celého člověka, a to včetně jeho emocionální složky.²³

3 Současné koncepce zážitkové pedagogiky

V této kapitole se zaměřím na dva přístupy, které zobrazují dvě odlišné linie zážitkové pedagogiky. První přístup, který budu popisovat je Prázdninová škola Lipnice, a ta prezentuje výuku, která je odlišná od ostatních z důvodů odlišného historického vývoje (vliv komunismu). Specifika Prázdninové školy Lipnice, i když je součástí organizace Outward Bound je v tom, že do svých kurzů implementuje metodu cílených motivačních programů. Za zástupce druhého přístupu jsem vybrala organizaci Outward Bound, která prezentuje tzv. „západní styl“, tedy způsob výuky, který se mohl volně vyvíjet, využívat ke svým aktivitám přírodu (moře, hory, divoké řeky, extrémní zimní podmínky atd.) a mohl spolupracovat s ostatními státy.

3.1 Prázdninová škola Lipnice

---

²³ (HANUŠ, R.; CHYTILOVÁ, L. *Zážitkové pedagogické učení*. Praha : Grada, 2009, str. 11-13.)

Jejím specifikem je úmyslné zaměření činnosti na období mladší dospělosti (adolescence a pozdní adolescence) a aplikovat specifické metody – zážitkové pedagogiky. Vzniku PŠL předcházelo dlouhé období vývoje, jehož kořeny bychom našli ještě hluboko před rokem 1964.

3.1.1 Historie

Období mezi lety 1964-1970

Kořeny Prázdninové školy Lipnice sahají až k bohatým historickým tradicím výchovy v přírodě v našich zemích. Začneme od šedesátých let, kdy probíhaly na Sluneční pasece pod Křemešníkem první tábornické školy (pořádány v letech 1964-67 ČSM, 1968-70 Českou tábornickou unií - ČTU), jejímž cílem bylo vychovávat instruktory pro organizování zájmového pobytu v přírodě. Pro odlišné pojetí navržených škol od turistiky byl zaveden pojem „tábornická škola“ a pro činnost pojem „tábornictví“. Objevily se zde osvědčené zálesácké a sportovní prvky dřívějších organizací např.: Lesní moudrost, Junák, historického trampského hnutí. V letech 1964-1970 dochází k prudkému rozvoji tábornictví. A začínají se hledat, objevovat nové, moderní formy rekreačního pobytu v přírodě.²⁴

Období mezi lety 1970-1976

Toto období je inspirováno myšlenkou významného japonského architekta Kenzo Tanze, který říkal, že příroda by měla být oživena nikoliv jako prostředím lidské rekreace, ale jako místo lidské tvořivosti, inspirované antickou a renesancí.

Na počátku sedmdesátých let se zrodilo hnutí o propojení pobytu v přírodě s kulturními a tělocvičnými aktivitami. Nabízí aktivní prožitky a na druhé straně mobilizuje citové, morální a intelektuální schopnosti k maximálnímu realizování jedince. Celé pojetí bylo budováno na poznatku, že stupňování náročnosti a požadavků na fyzickou kondici a zároveň na intelekt, samostatnost při

---

²⁴ HRKAL, J.; HANUŠ, R. *Zlatý fond her II*. 3 vyd. Praha : Portál, 2002, str. 8 – 9.

rozhodování, tedy jakýsi celkový „tlak“ na osobnost každého jedince přináší v závěrečném součtu nebývalé uspokojení. Do jisté míry formuje vnitřní duchovní svět, nutí znovu zvážit dosavadní hodnoty, ideály, názory.

V tomto období vzniká základní koncepce české zážitkové pedagogiky, kterou do současnosti rozvíjíme.

Po obsazení republiky vojsky armád Varšavského paktu v roce 1968 dochází vlivem společensko-politických křadež změn. V roce 1970 musely všechny mládežnické organizace integrovat pod hlavičku SSM. V rámci této organizace pokračuje několik instruktorů pobytu v přírodě z tábornických škol v pořádání experimentálních akcí např.:

„Pokus pro dvacet“, který se uskutečnil v roce 1970 v nově otevřeném tábornickém centru v Lipnici nad Sázavou (vybudováno v letech 1968-70) a je první akcí uskutečněnou pro mladé lidi ve věku od 16 do 24 let, kde je uplatněn velmi intenzivní rekreační režim kombinující činnosti pohybové s činnostmi umožňujícími kulturní hodnoty.

Novou akcí byl „Gymnazion“, který se uskutečnil v roce 1971 a představoval nový koncepční pohled pro řešení výchovy a rekreace mládeže v přírodě. Jeho autoři se odvrátili od dosavadní praxe organizovaného pobytu v přírodě, který měl vyvinuté historické stereotypy s jednostranným zaměřením. Jako první u nás objevuje a realizuje myšlenku spojení náročných sportovních aktivit s kulturními prvky (tento nový model prázdninové akce má velký ohlas a stává se základním kamenem celkového přístupu výchovy v přírodě – prázdninové a rekreační pedagogiky).

Další experimentální projekty tohoto období jsou: Prázdniny na objednávku, Fatranský projekt prima prázdnin, Řeka pod horou, Konkurs ducha a těla, Lesní sportovní škola, Tour 73, Cesty, Konfrontace Entomologická kalvárie, Projekt Jeseníky aj.

Nároky na vedoucí a instruktory jsou nevídané. Součástí povinné výbavy instruktora bylo důkladné a přesné uplatňování zásad pedagogiky, individuální i skupinové psychologie, schopnosti improvizace, chladnokrevnost, objektivnost a

všeobecně vysoká fyzická zdatnost a kulturní vyspělost.

Instruktorský sbor (řízený Metodickou radou pro pobyt v přírodě) čítá v roce 1976 téměř 300 instruktorů vyškolených v odbornostech: pěší, lyžařská, vodní, vysokohorská turistika. Sbor pořádá desítky akcí v průběhu celého roku. Bohužel doba přituhujícího politického režimu považuje nadšení, spontánnost, iniciativu a aktivitu instruktorského sboru za nepatřičnou. Proto byl administrativní cestou celý sbor rozpuštěn.²⁵

Období prázdninové školy (1977-1989)

Přelom ve vývoji pobytu a výchovy v přírodě u nás je rok 1977, kdy byl 4. - 6. března ve Žďáru nad Sázavou pořádán celostátní seminář, jehož tématem byl „rozvoj moderních forem pobytu v přírodě a turistiky“. Seminář potvrzuje účinnost a oprávněnost výsledků experimentálních akcí a schvaluje návrh na zřízení Prázdninové školy ČÚV SSM, která by se moderním formám v přírodě věnovala. Prázdninová škola vzniká o měsíc později v Praze. Jejím hlavním cílem je předání a rozvoj nových forem rekreace, pobytu a výchovy v přírodě členům SSM (školící, metodické a experimentální centrum). Na konci roku 1977 je ustaven Instruktorový sbor, ve kterém je asi dvacet instruktorů. Do čela se staví autor projektu Pokus pro dvacet a Gymnasionů, muž, který pomohl tuto přírodní školu založit, psycholog Allan Gintell. V jejím čele stál až do roku 1987.

Prázdninová škola si dala za úkol připravovat mladé lidi na poněkud nezvyklé formy pro jejich budoucí společenské a profesionální působení. Šlo o to: „učit se být“, pomáhat vytvářet mladým lidem vlastní život v celém jeho bohatství, pestré paletě zkušeností a prožitků.

Prázdninová škola se v průběhu let obohacuje o metody a programy získávané vlastní zkušeností. Stala se prostředím experimentů a hledání, jejichž cílem byla osobnost a její rozvoj. Prázdninová škola postupně spěla k budování alternativního hnutí, které prokazatelně neměly u nás ani ve světě obdoby (málo

---

²⁵ HANUŠ, R.; CHYTILOVÁ, L. *Zážitkové pedagogické učení*. Praha : Grada, 2009, 13-22.

strukturované hry, sociodramata, strukturované hry aj.). Místem konání těchto experimentálních projektů v přírodě zůstává Lom na Hřebenech u města a hradu Lipnice nad Sázavou. Tamní genius loci se stal pro instruktory trvalou inspirací, výzvou a dílnou, takže pojem Lipnice se stal nejenom synonymem pro označení místa, ale především označení her, typů programů, metodiky, a dostává se postupně i do názvu této školy.²⁶

Období Prázdninová škola Lipnice, o.s. (1990 až současnost)

Po „sametové revoluci“ v listopadu 1989 rozhoduje vedení Prázdninové školy o osamostatnění této instituce na občanské sdružení s názvem Prázdninová škola Lipnice (únor 1990). V tomto období hledá PŠL odpovědi na řadu existenčních otázek a se střídavými úspěchy řeší profesionální, ekonomické, produkční a provozní problémy. V červnu 1991 je PŠL přijata do mezinárodní pedagogické organizace Outward Bound.²⁷

3.1.2 Charakteristika PŠL

Zážitková pedagogika PŠL je koncipována jako jednorázové, 3-18 denní (většinou prázdninové) výchovné či rekreační projekty, určené především adolescentům a pozdním adolescentům (dospívající a mladí dospělí). Vznikla sama, bez cizích vzorů a návodů, ze svébytných kořenů a ve zvláštní době. Specifikem Prázdninové školy Lipnice je důraz na skupinovou a osobnostní dynamiku, emoční bilanci a cílenou dramaturgii projektů, vytváření nerozmanitějších příběhů a dějů, rolí postav s důrazem na jednání. Dynamika programů, velká intenzita nasazení člověka ve všech jeho dimenzích, střídání činností (sportovních, uměleckých, technických aj.) a různých prostředků vyvolává ojedinělý zážitek, který je ve zpětnovazebním působení usměrňován ve

---

²⁶ HRKAL, J.; HANUŠ, R. *Zlatý fond her II*. 3 vyd. Praha : Portál, 2002, str. 8 – 9.

²⁷ HANUŠ, R.; CHYTILOVÁ, L. *Zážitkové pedagogické učení*. Praha : Grada, 2009, str. 16.

smyslu sebepoznání a sebe-rozvoje, které vedou k přehodnocení či přímo změně životního stylu člověka.

Hlavní prostředky PŠL: tábornictví, přírodní sporty (horolezectví, orientační běh, přírodní víceboje aj.), hry (málo strukturované, psychologické, strategické, inscenační, simulační, dramatické), prožití a evaluace.

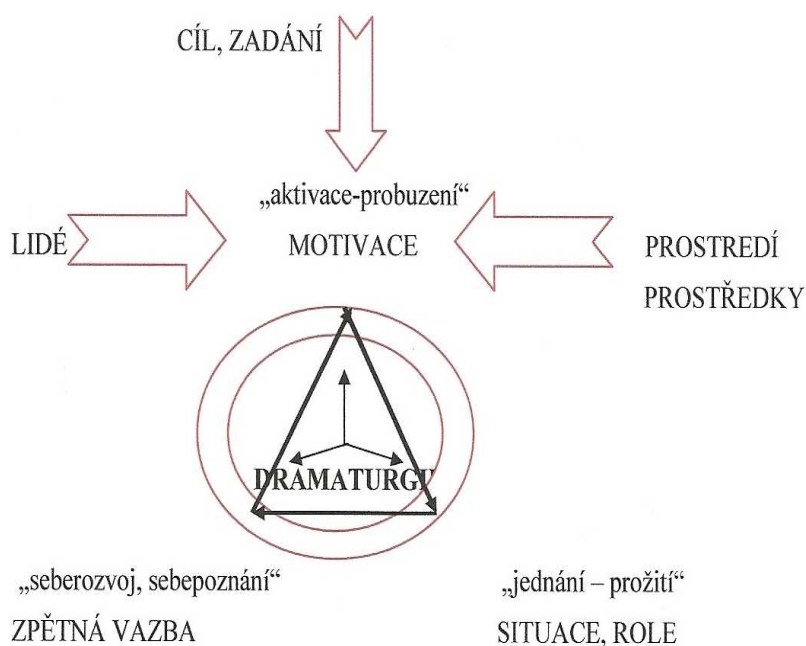
Prázdninová škola Lipnice postupuje podle těchto metod, které jsou: cílování – precizní formulování cílů autorských kurzů a jejich specifické tematizování (cíl, téma, logo, design, hudba aj.). Motivace – cílené motivování účastníků projektů (maximální výkon a velká intenzita a dynamika. Dramaturgie – promyšlená skladba programů ve vztahu k zamýšlenému cíli projektu. Rozeznáváme tři typy dramaturgie: [plánovaná (teoretická), reálná (praktická), evaluovaná (ideální, závěrečná)]. Výrazové prostředky – hudba, barvy, pohyb, světla (tma), příroda, místnost, vůně. Ovlivňování osobnosti prostřednictvím situací – hra, role, děj, příběh. Zpětná vazba – má nejrůznější podoby (rozbor, test, anketa, hra atd.) a uzavírá celý proces. Skupinová dynamika- důležitost zajištění maximální efektivity práce s týmem a rozbor v jaké fázi vývoje se tým právě nachází. Osobnost pedagoga – životní a profesní zralost, odborné vzdělání, rozvinutá emoční inteligence.²⁸

Zážitkově pedagogické formy vytvářejí situace, prověřené procesy, postupy, příběhy a děje, které člověku umožňují bezprostředním vlastním aktivním „konáním“ a „prožitím“ odhalit nové skutečnosti, vědomosti a dovednosti. Princip přímého zážitku vytváří nejen pozitivní účely, směřování a možnosti, ale také negativní omezení. Zážitkově pedagogické zásahy se pokoušejí v jedinci i skupině probouzet, vytvořit a sytit vnitřní struktury „aktivního postoje“, čímž je míněna pohotovost, potřeba pouštět se do aktivního konání, činnosti,

---

²⁸ HANUŠ, R. *Zdroje zážitkové pedagogiky*. In *Kontexty prožitku a kvalita života. Sborník výběru příspěvků z konferencí konaných ve dnech 9. 4.2003 a 22-23. 4.2004 na UK FTVS. Ústí nad Labem : Asociace psychologů sportu České Republiky, 2005, str. 42.*

podnikání (intelektového, psychického, fyzického). Záleží jen na orientaci, hloubce, směru a způsobu motivace a zpětné vazby, použitých výrazových prostředcích, celkové emoční bilanci a dramaturgickém pojetí, aby šlo o činnost vpravdě pozitivní, výchovně účelnou, zkušenostně bohatou, hodnotově přínosnou, osobnostně rozvíjející – výchovu pro život.

Obrázek č. 2. Zážitková pedagogika Prázdninové školy Lipnice

Zážitková pedagogika PŠL působí na vytváření neobvyklých, často náročných a problémových situací; překonávání vnějších i vnitřních překážek; rozvojem fantazie a tvořivosti; skupinovým prožíváním; rozvojem sebedůvěry, zlepšení sebe-pojetí; rozvojem sociální obratnosti; udržování psychické

rovnováhy; uspokojování nejrůznějších potřeb; změnu hodnotové orientace; posilování sociální kompetence.²⁹

3.1.3 Prvky zážitkové pedagogiky PŠL

Mezi ní patří učitelé, instruktoři, pedagogové, kteří by měli vést studenty k odpovědnosti, učení se a vedení. Měli by mít uspokojivé znalosti teoretických předmětů, pedagogiky, didaktiky, komunikace, rozvoje osobnosti, skupinové dynamiky. Měli by umožnit studentům větší samostatnost ve sbírání informací, v řízení a vést je k aktivní a přímé zodpovědnosti za vlastní vzdělání a zdraví. Dalším prvkem je okamžitá, důsledná aplikace poznatků. Zážitková pedagogika umožňuje okamžité použití vědomostí a dovedností v praxi. Pro reflexi a zpětnou vazbu můžeme zvolit skupinovou nebo individuální formu. Je nezbytná pro uvědomění si a pochopení dané zkušenosti, ztotožnění se s ní. Pro její pevné uchování a zažití je třeba její testování v dalších činnostech.

3.2 „Západní přístup“; Outward Bound

3.2.1 Historie

Vůdčí osobností a spoluzakladatelem organizace Outward Bound byl Kurt Hahn (1886 – 1974) – pedagog, který svou originální pedagogikou zážitku (prožitkovou terapii) patří k zajímavým a inspirativním reformátorům v oblasti výchovy. Narodil se a působil v Německu až do nástupu fašismu, kdy byl nucen opustit svou vlast a poté působil v zahraničí především ve Velké Británii. Během

---

HANUŠ, R. *Zdroje zážitkové pedagogiky*. In *Kontexty prožitku a kvalita života. Sborník výběru příspěvků z konferencí konaných ve dnech 9. 4.2003 a 22-23. 4.2004 na UK FTVS. Ústí nad Labem : Asociace psychologů sportu České Republiky, 2005, str. 47.*

svého života založil a vedl:

Světově známé *soukromé střední školy*. Školu v Německu v zámku Salem (1920), školu v Gordonstounu ve Skotsku (1934), školu v řecké Anavrytě (1949). Tyto školy byly důležité pro rozvoj konceptu terapie prožitkem.

„*Kurzschule*“: myšlenka kurzů vznikla již v roce 1925 v Salemu. Od roku 1936 je v Gordonstounu navržen plán „*kurzschule*“, rozšířený o myšlenku otevřenosti. Původně se kurzy uskutečňovaly pro studenty salemských škol. V letech 1938-1940 byly v tzv. experimentálních kurzech testovány základní programové složky „*kurzschule*“: tělesný trénink, expedice, projekt a poskytování pomoci. Čtyři prvky jako rovnocenné součásti Hahnovy „prožitkové terapie“ byly takto spojeny poprvé.

Outward Bound Schools – je název pro krátkodobé školy, které založil společně s rejdářem Lawrencem Holtem (1941). Po vypuknutí války byly „*kurzschule*“ nabídnuty pod názvem *Outward Bound* námořnictvu Spojeného království, a to přímo ve významném středisku „*kurzschule*“ v Aberdovey ve Walesu. V tomto výcvikovém středisku probíhal rozvoj jedince se specifickým zaměřením pro řešení krizových situací a přežití pro námořníky. Po válce se tato střediska přeměňují na centra rozvoje osobnosti pro mladé lidi mezi 16-21 lety. Výraz *Outward Bound* zachycuje symbolicky pedagogický cíl OB: připravovat mladé lidi do života jako loď vyzbrojenou k velké plavbě. Pod označením *Outward Bound* se tato střediska rozšiřují po celém světě. Pedagogická filozofie *Outward Bound* se opírá o dvě základní teze (člověk je schopen dokázat mnohem více, než se domnívá; jen málokdo si uvědomuje, čeho je možné dosáhnout prostřednictvím vzájemné pomoci a týmové spolupráce).

Existují mezinárodní školy *Atlantic College* ve Walesu (1962), v Britské Kolumbii, Triestu a Singapuru. Jejich úkolem je vychovávat ke světoobčanství.

Pro britskou mládež navrhl a zkoušel uplatnit odznak zdatnosti *County Badge Scheme* (1940), který měl zvednout upadající tělesnou zdatnost mládeže. Tento odznak byl doplněn i o rozměry sociální práce a projektu, aby byl přístupnější širším vrstvám populace.

Od roku 1956 pod novým názvem „Duke of Edinburgh Award“. „Veřejná škola“ v Gordonstounu představila širší řemeslného vzdělávání a programem terapie zážitkem pravou inovaci anglického vzdělávacího systému. Doplnění internátní výchovy o koncept „kurschule“ a školy jako sociálního centra nebyl jen institucionální změnou, ale okamžikem zásadní změny fungování školy otevřeného vstřebávání potřeb okolního života a světa.

Cíl výchovy podle Hahna neleží ve shromažďování vědomostí, ale v otvírání cest k prožitkům, které lidem pomáhají odhalovat jejich dosud skryté síly a schopnosti. Na prvním místě jeho pedagogiky stojí výchova charakteru, pak inteligence a vědění. Hahn definoval a popsal úpadkové jevy, se kterými se ve vyspělé společnosti setkáváme i dnes: pokles tělesné zdatnosti, pasivní způsob zábavy, pokles celkové aktivity, nedostatek lidského účastenství, nedostatek pečlivosti a odpovědnosti, úpadek iniciativního jednání.³⁰

Proti chorobným jevům společnosti Hahn předkládal k uzdravení následující tři stupně tzv. prožitkové terapie:

1. stupeň

Tělesná příprava - jedná se o zvyšování vitality, osobní zdatnosti, kondice, odvahy a síly k překonávání sebe sama a o zážitek objevení vlastní schopnosti a možností prostřednictvím tréninku horolezectví, putováním po horách, na kolech, jízdou na lyžích, plavbou na člunech, plachtěním atd. *Služba bližním* - záchranná opatření (podle Hahna nejdůležitější prvek uzdravení), konkretizace v záchranných pracích na horách, na moři, řekách, zahrnuje přípravu na útrapy, služby pro staré občany, pro tělesně postižené a podobně - povzbuzují „vášně k záchraně“. *Jedno - nebo vícedenní Projekt* - představuje tzv. projektové učení, při němž se na cestě k cíli rozvíjejí centrální schopnosti. Jde o vytýčení vysokého, ale dosažitelného cíle, vyžadujícího plánovitý postup a řízení, což klade značné

³⁰ HANUŠ, R.; CHYTILOVÁ, L. *Zážitkové pedagogické učení*. Praha : Grada, 2009, str. 22-33.

nároky na samostatnost a kreativitu, současně působí proti úpadku svědomitosti. *Expedice* - jedná se o horské či lyžařské túry, plavbu na řekách i na mořích, sledující realizaci předem připraveného programu a vyžadujícího rozhodnost a určitou míru vlastního překonávání sebe sama.

2. stupeň

Přesná, promyšlená a cílená stavba programu tak, aby na sebe dílčí programy navazovaly a vytvářely tak novou zkušenost a prožitek. Cílená reflexe toho, co se v jednotlivých blocích odehrálo.

3. stupeň

Jednotlivé elementy programu a jejich realizace jsou pouze prostředky výchovy, a ne jen cílem. Výchova k odpovědnosti od malých povinností jednotlivce k rozvíjení smyslu pro společnost.³¹

Hahnovo pojetí zážitku a práce s ním je potřeba vnímat jako důležitý mezník a ukazatel cesty moderní pedagogiky zážitku.

3.2.2 Principy Outward Bound na základě osobního zážitku

- 1) *Prvořadost, sebepoznání* – učení je nejefektivnější, probíhá-li za spoluúčasti emocí, výzvy a odpovídající podpory. Lidé objevují své schopnosti, hodnoty, pocity, postoje, v situacích dobrodružství a neočekávaného. Jsou zaměstnání činnostmi, které vyžadují, vytrvalost,

---

³¹ HANUŠ, R. *Zdroje zážitkové pedagogiky*. In *Kontexty prožitku a kvalita života. Sborník výběru příspěvků z konferencí konaných ve dnech 9. 4.2003 a 22-23. 4.2004 na UK FTVS. Ústí nad Labem : Asociace psychologů sportu České Republiky, 2005, str. 43.*

zdatnost, zručnost, tvořivost, sebeovládání a spolupráci. Hlavním úkolem instruktora je pomoci účastníků, překonat jejich obavy a ukázat, že jsou schopni dokázat více, než si myslí.

- 2) *Rozvoj představivosti* – učení je založeno na dětské představivosti. Vytvářejí situace, které nutí účastníka o nich přemýšlet, které svádí k experimentování. Je důležité navodit ve skupině atmosféru respektující myšlenky všech jejích členů.
- 3) *Zodpovědnost za učení* – učení je individuální, specifický proces poznávání. Každý se učí sám pro sebe, ale i v zájmu skupiny, jejímž je členem. Nutnost podpory dětí, mladých lidí i dospělých v zodpovědném přístupu k osobnímu i kolektivnímu vzdělávání.
- 4) *Důvěrnost a zájem* – učení probíhá nejlépe v malých skupinách, za přítomnosti důvěry, zájmu a vzájemného respektu mezi členy. U dětí nebo mládeže musí být dospělí, kteří dohlíží na jejich pokrok. Starší studenti mohou dohlížet na mladší atd.
- 5) *Úspěch a neúspěch* – úspěch každého jedince musí být posuzován podle stejných kritérií. Spravedlnost vychovává k sebedůvěře, odvaze brát na sebe riziko a podstupovat výzvy. Je ale stejně důležité zažít neúspěch. Překonat nepřízeň osudu, poučit se z neúspěchu a přeměnit jej v novou příležitost.
- 6) *Spolupráce a soutěžení* – učení je rozvrženo tak, aby se důvěra, hodnota, přátelství, skupinová sounáležitost pevně vryla v mysl každého účastníka. Podpora soutěživosti sebe sama přisností na své požadavky.
- 7) *Rozmanitost a různorodost* – rozmanitost a různorodost členů skupiny zvýší bohatost myšlenek, kreativitu a vnímání druhých. Ve skupinách by měli být obě pohlaví.
- 8) *Přírodní prostředí* – pochopení přírody, přírodních dějů a zákonitostí umožňuje i lepší sebepoznání.
- 9) *Služba a účast* – Celistvá skupina. Utužování vztahů a službou ostatním.

10) *Osamělost a reflexe* – osamělost, reflexe a ticho doplňují energii. Je důležité umožnit člověku být sám, kdy jedinec může objevit své myšlenky a pocity. Příležitost k rozhovoru o tom s ostatními.³²

Obrázek č. 3. Metodika uvádění aktivit *Outward Bound*

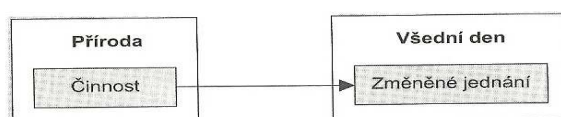
3.2.3 Modely zážitkové pedagogiky *Outward Bound*

3.2.3.1 Model „The Mountains Speak for Themselves“

³² HANUŠ, R.; CHYTILOVÁ, L. *Zážitkové pedagogické učení*. Praha : Grada, 2009, str. 25-26.

Úkolem vedoucího bylo dávat jen fyzickou jistotu, prostor a čas pro zkušenosti. Účastníkovi bylo přenecháno, zda a jak si zpracuje své zkušenosti. Zpětná vazba a diskuze stály v pozadí. Vedoucí byli experti pro situace v divočině a nebyli vedoucí ani poradci s diskusní funkcí. Tehdy byly kurzy delší (4 týdny), tak je velice pravděpodobné, že se účastník setkal se zpracováním svých zážitků.

Slabé stránky tohoto modelu byly: velmi málo se přistupuje k specifickým cílům skupiny, k jejím požadavkům a problémům. Příliš málo se přistupuje svými úzkými představami cílů na konkrétní jednání a jeho změny. Jeví se jako málo efektivní. V průběhu doby se zkrátila doba kurzů a musí se proto mnohem cíleněji pracovat.³³

Obrázek č. 4. Model „*The Mountains Speak for Themselves*“ (Schad, 1993)

3.2.3.2 Procesní model vzdělávání

Tento model vyvinuli Walsh a Golins (v 70. letech 20. století) na kurzech Outward Bound. Vzniká tím, že skupina projde sérií fyzicky náročných cvičení a problémových úkolů. Tento model byl zvláště důležitý v pochopení procesu zážitkového vzdělávání. Jako jeden z prvních totiž vyjmenoval jednotlivé elementy dobrodružných programů. Autoři doporučovali, aby se náročnost jednotlivých úkolů zvyšovala postupně a úkoly měly reálný, ne jen předstíraný dopad. Problémové úkoly, tedy měly být celostní a vyžadovaly zapojení mentálních, emočních i fyzických zdrojů jednotlivce.³⁴

³³ HANUŠ, R.; CHYTILOVÁ, L. *Zážitkové pedagogické učení*. Praha : Grada, 2009, str. 28.

³⁴ FRANC, D.; ZOUNKOVÁ, D.; MARTIN, A. *Učení zážitkem a hrou: praktická příručka instruktora*. Brno : Computer Press, 2007, str. 21-22.

Obrázek č. 5. Procesní model vzdělávání

3.2.3.3 Model „Outward Bound Plus“

Smyslem tohoto modelu je přenos zkušeností z kurzu do všedního dne, věc poznávacího zpracování. Uskutečnění modelu je možné jen tehdy, když se po činnosti provede reflexe, která zdůrazní zážitky do vědomí. Rozšířením tohoto modelu získává profil kompetence zážitkového pedagoga, vedle sportovního zaopatření, na váze pedagogicko-psychologickým vzděláváním.

Výhody toho modelu jsou takové, že: pomocí verbální reflexe se může vytvořit vztah mezi zážitkem a všedním dnem cílové skupiny. Vedoucí neorganizuje jen výzvy, ale pomáhá účastníkům při pokusu začlenit významy zkušeností do svého života.

Objevila se i kritika tohoto modelu. Model je viděn jako příliš strojený a obavy, že zážitková pedagogika proto ztratí svoji jedinečnost, vzrůstají. Z učení zkušeností se stane „po zkušenosti učení“. Záměrné učení činností a zkušeností se vlastně přesunulo k učení reflexí. Kromě toho se nedá popřít riziko, že se mohou důležité zkušenosti špatně vedenou reflexí zkreslit.³⁵

³⁵ HANUŠ, R.; CHYTILOVÁ, L. *Zážitkové pedagogické učení*. Praha : Grada, 2009, str. 28 – 29.

Obrázek č. 6. Model „Outward Bound Plus“ (Schad, 1993)

3.2.3.4 Metaforický model

Základ modelu publikoval v šedesátých letech 20. století Stephen Bacon, americký spolupracovník Outward Bound.

Jedná se o vývojový proces, přechodový rituál. Účastníci během kurzu naleznou ideální případ zároveň ve dvou skutečnostech: za prvé v aktuální realitě kurzu a za další viděno psychologicky, v stejnorodé situaci všedního dne.

Bacon identifikoval následující složku kurzů: nácvik dovedností, stres/strádání, řešení problémů, veřejné práce, reflexe a zhodnocení; složky byly řazeny v následujícím pořadí fáze nácviku, expedice, sólo, závěrečná expedice a závěr.³⁶

U strukturně podobných problémových situací dojde uvnitř kurzu nejprve k přenosu starého modelu chování všedního dne. Po nových úspěšných řešeních se přesunou nové strategie jednání do situací všedního dne, K tomu je samozřejmě důležité, aby měl nový jiný model jednání také vyústění k důsledku. V ideálním případě se účastník naučí nejen ovládat navigaci s mapou a kompasem (viděno metaforicky), ale také získá schopnost „nalézt správnou cestu životem“.

Bacon se domníval, že byl důraz kladen na zážitek samotný. Každý zážitek má vlastní historii, a tak předchází neočekávaně. Nalezení, toho co a jak a pro

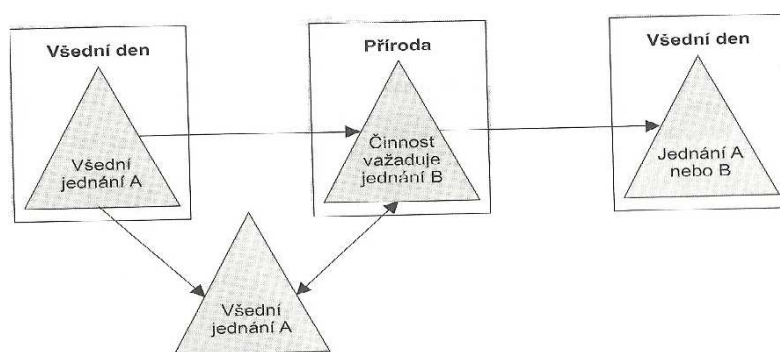
---

³⁶ FRANC, D.; ZOUNKOVÁ, D.; MARTIN, A. *Učení zážitkem a hrou: praktická příručka instruktora*. Brno : Computer Press, 2007, str. 22.

koho se nutně může stát zážitkem, je úloha vedoucího. Ten musí umět odhadnout, v jakém stavu se jeho skupina respektive její jednotliví účastníci nacházejí.³⁷

Výhody tohoto modelu jsou: učení metaforou je podstatně úspěšnější než výhradní reflexe po činnosti. Toto učení proběhlo nejen na intelektuální, ale i na emocionální a fyzické rovině. Reflexe se proto nestaly zbytečné a zůstaly podporou procesu učení. Významnost se přesunula k prospěchu činnosti. Jsou jasně stanovené cíle a očekávání. Na místo jednotných standardních kurzů se musí rozvíjet velmi diferencovaný, flexibilní program a musí se předcházet samovolnému výběru aktivit.

Kritika tohoto modelu: Tento model se pokouší zohlednit změny ve více podobách mezi situacemi učení a uplatnění. U krátkodobých pedagogických kurzů není dostatek času k posouzení stavu skupiny a vhodné reakci odpovídající zjištěnému stavu. Ty se přesně zabývají skupinovou dynamikou a především procesy skupiny v zážitkově pedagogických opatřeních, to může podpořit, že skupina musí projít určitými fázemi před tím, než se osobnost stane vůbec rozpoznatelná. V každém případě je primární kritikou zkracování dnů kurzu.

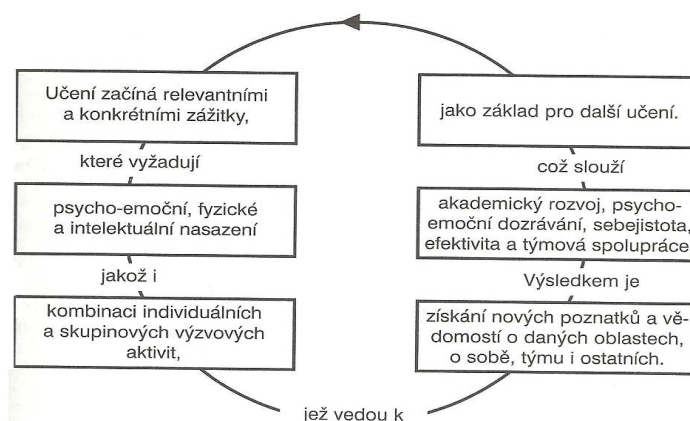
Obrázek č. 7. „Metaforický model“ (Schad, 1993)

³⁷ HANUŠ, R.; CHYTILOVÁ, L. *Zážitkové pedagogické učení*, str. 29 - 30.

3.2.3.5 Model cyklu aktivního učení

Autoři modelu Sakofs a Armstrong, zdůraznili, že nezastupitelnou roli hraje také učitel (instruktor). Tvrdili, že vzdělávací proces zahrnuje následující prvky: učitel, zážitek, následné použití získané znalosti, čas strávený o samotě s možností reflexe, dobrodružství, fyzická zdatnost, metaforická významnost a týmová spolupráce. Zdůraznili také, že se klade důraz nejen na fyzické, ale také na mentální a emocionální zážitky a na jejich rozbor, pomocí „sóla“ nebo skupinové diskuze. V celém přístupu je nezbytná fyzická i psychická bezpečnost, která dává účastníkům svobodu se učit.³⁸

Obrázek č. 8. Cyklus aktivního učení

3.2.3.6 Holistický model

Autor tohoto modelu C. M. Itin navrhl model, který ukazuje, že zážitkové vzdělávání je proces, zahrnující interakci facilitátorů, účastníků, prostředí, ve kterém učení probíhá a samostatných aktivit. V tomto modelu se také podtrhuje

³⁸ FRANC, D.; ZOUNKOVÁ, D.; MARTIN, A. *Učení zážitkem a hrou: praktická příručka instruktora*. Brno : Computer Press, 2007, str. 22.

důležitost prostředí, ve kterém k učení dochází, a dává ho do souvislosti s řadou aktivit, zapojujících všechny smysly.

Holistický přístup využívá celé řady programových prostředků či her včetně reflexe. Důraz je kladen na zodpovězení otázky o čem má kurz být (témata problémy) a proč ho děláme (motivace instruktorů). Musí být nastavena rovnováha mezi jednotlivými typy programů. Důležitý je také moment překvapení a změny v tempu kurzu.³⁹

Obrázek č. 9. Holistický model klíčových prvků procesu zážitkového vzdělávání

4 Porovnání metod zážitkové pedagogiky

V této kapitole rozeberu, kurzy pořádané v našem prostředí, tedy ty, které pořádá Prázdninová škola Lipnice a kurzy, které pořádá organizace Outward Bound v zahraničí. Nakonec se pokusím srovnat oba přístupy a vymezit jaké jsou mezi nimi hlavní rozdíly.

³⁹ FRANC, D.; ZOUNKOVÁ, D.; MARTIN, A. *Učení zážitkem a hrou: praktická příručka instruktora*. Brno : Computer Press, 2007, str. 23.

4.1 Kurz PŠL

Metody v PŠL se časově rozdělují do dvou fází: přípravná fáze a realizační fáze. V přípravné fázi pracujeme s metodami tvorby a řízení týmu, cílováním a dramaturgií. Cílováním rozumíme přesnou charakterizaci cíle, při které se pracuje s analýzou potřeb klienta. Metoda dramaturgie vytváří charakteristickou podobu projektu, zaměřuje a srovnává jednotlivé prostředky s cílem a nakonec tvoří časový rozvrh projektu. Realizační fáze je charakteristická třemi metodami. Metodou motivace, která slouží k aktivizaci a motivaci klientů a jejich dobrovolnému vstupu do jednotlivých aktivit či programů. Metodou vytváření příběhů, dějů a situací, jež v klientech formuje silné autentické prožitky. Cyklus uzavírá metoda zpětné vazby, ve které různými formami pracujeme na zvnitřnění intenzivních zážitků.

S rostoucím rozvojem schopností a dovedností se schodovitě zvyšuje náročnost plněných úkolů či problémů. Zážitkové projekty jsou postaveny na principu úspěchu a na kumulaci motivace k další činnosti (ať již v průběhu projektu nebo později v běžném životě klientů). Pokud se z jakéhokoli důvodu dostaví neúspěch, chyba anebo pokud příliš vysoké nároky vyvolají frustraci, stres či blok na straně klientů, pedagog pro výstup z bludného kruhu neúspěchu užívá vhodně volené zpětné vazby. Klienti se společně s vedoucím snaží nalézt maximum pozitivních momentů a kroků v nezdařilém pokusu a následně hledají nejvhodnější nápravu.

4.2 Kurz Outward Bound

Ve svých programech využívá interaktivní metody založené na řešení modelových situací a následných rozborech a teoretických zobecněních. Její specialitou je outdoor training - metoda využívající herních a pohybových aktivit v přírodě jako zdroje zkušeností a poznání. Metoda Outward Bound je založena na mnohokrát potvrzené skutečnosti, že nejlépe si uchováme v paměti a posléze vybavujeme poznatky, které jsme získali na základě vlastní zkušenosti,

autentického osobního zážitku. Takový osobní zážitek zprostředkováváme právě pomocí her a modelových situací. Řada aktivit, které Outward Bound využívá v sobě nese určitou míru rizika. Proto se zajištění bezpečnosti věnuje maximální pozornost.

Programové schéma kurzu obsahuje iniciativní hry a týmové problémové úkoly, vodácký a lezecký základní výcvik, výuku navigace a kempování ve volné přírodě, krátkou expedici, další týmové úkoly (např. stavba plavidla a jeho využití), lanové překážky, ale i veřejně prospěšné práce. Snahou instruktorů je postupně předávání samostatnosti skupině, která se při druhé expedici již prakticky řídí sama a instruktor je spíše pozorovatelem, strážcem bezpečnosti a facilitátorem skupinových hodnotících debat.

Různé jsou i formy kurzů a jejich programová náplň. V Kanadě se organizují kurzy zimní expedice s tažnými psy, v Austrálii klienty zavedou na týden do buše, v Americe vezmou klienty raftovat na divoké řeky a v Německu se s účastníky učí základy skialpinismu.

Obrázek č. 10. Techniky používané během kurzů Outward Bound

4.3 Rozdíl mezi kurzy

Hlavním rozdílem mezi kurzy PŠL a tradičním přístupem, který se uplatňuje ve většině organizací tohoto typu v zahraničí (Outward Bound, Project Adventure) je role instruktorů v plánování „dramaturgie“ celého kurzu, motivací mnohých her a vytvoření atmosféry, ve které si účastníci mají chuť hrát. Instruktoři spolu s rozvojem důvěry a skupinové dynamiky v účastnické skupině, hrají zásadní roli při vytváření pozitivní a přátelské atmosféry a podporujícího prostředí, které je fyzicky i psychicky bezpečné. Široká škála používaných programů představuje účastníkům výzvy jak fyzické, tak mentální a emoční. Outdoorové aktivity, tvořivé workshopy a strukturované i nestrukturované hry jsou účinně propojeny a vytvářejí tak zážitkové vzdělávací aktivity, jež přispívají k osobnímu i skupinovému rozvoji. Instruktoři organizací v zahraničí jsou spíše pozorovateli skupinového dění, starají se o bezpečnost při aktivitách a podněcují skupinovou reflexi. Outward Bound ve světě pracuje s daleko více s reálnými výzvami než herními modely. Prázdninová škola Lipnice je založena především na hře v nejrůznějších formách.

ZÁVĚR

Za hlavní cíl práce „Možnosti využití zážitkové pedagogiky – srovnání metod“, jsem si stanovila seznámit čtenáře s historií vzniku a současností nově vznikajícího vědního oboru zážitková pedagogika a srovnat dva přístupy, které se využívají u nás i v zahraničí.

Snažila jsem se o vytvoření uceleného a prakticky využitelného materiálu, který na základě teoretických poznatků a porovnání praktických přístupů umožňuje čtenářům pochopit smysl a získat hlubší znalost vědního oboru Zážitková pedagogika.

Čtenář se zde dozvěděl základní informace o tom co je to hra, prožitek, zážitek a zkušenost. Také se dozvěděl něco o historii zážitkové pedagogiky u nás i v zahraničí a jaký měla historie zásadní vliv na vývoj v našem prostředí.

Pochopil, jaké druhy metod, principů jsou používány, jaké jsou základní prvky a jakými cíli se tyto organizace řídí. Poznal rovněž modely, které se používají v organizaci Outward Bound.

Text byl koncipován tak, aby se každý s touto problematikou mohl seznámit postupně a tak celé problematice lépe porozuměl a mohl se v ní lépe orientovat.

Celou svou práci bych tímto jistě nepovažovala za uzavřenou, kvůli stanovenému rozsahu práce jsem například nehovořila o samotném procesu vytváření jednotlivých kurzů v organizacích. Také jsem se věnovala jen zlomku institucí, které se zabývají zážitkovou pedagogikou. Ve světě existuje mnohem větší množství institucí, kterým jsem v této práci nedala prostor.

Zajímavé by bylo i zamyšlení, jakým směrem se oblast zážitkové pedagogiky bude v budoucnu vyvíjet.

Při psaní mé bakalářské práce jsem získala nové informace a tím si prohloubila své znalosti v problematice praktické využitelnosti zážitkové pedagogiky v oblastech výchovy, vzdělávání a podnikání v současnosti.

Seznam použitých zdrojů

Monografické publikace:

- FINK, E. *Hra jako symbol světa*. Praha : Český spisovatel, 1993. ISBN 80-202-0410-5.
- FRANC, D.; ZOUNKOVÁ, D.; MARTIN, A. *Učení zážitkem a hrou: praktická příručka instruktora*. Brno : Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1701-9.
- HANUŠ, R.; CHYTILOVÁ, L. *Zážitkové pedagogické učení*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2816-2
- HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- HORA, P. et al. *Prázdniny se šlehačkou: malá instruktorka čítanka*. Praha : Mlad. fronta, 1984. ISBN nevedeno.
- HRKAL, J.; HANUŠ, R. *Zlatý fond her II*. 3 vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-660-8.
- HUIZINGA, J. *Homo ludens: o původu kultury ve hře*. Praha : Mladá fronta, 1971. ISBN nevedeno.

- KASPER, T.; KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. Praha : Grada, 2008. ISBN 978-247-2429-4.
- KIRCHNER, J. *Psychologie prožitku a dobrodružství: pro pedagogiku a psychoterapii*. Brno : Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2562-5.
- NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. Praha : Academia, 2003. ISBN 80-200-0993-0.
- NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky*. Brno : Paido, 2002. ISBN 80-7315-006-9.
- PELÁNEK, R. *Průručka instruktora zážitkových akcí*. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-353-6.
- PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*. Brno : Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2033-4.
- VASILJUK, F. J. *Psychologie prožívání: analýza překonávání kritických situací*. Praha : Panorama, 1988. ISBN nevedeno.
- VÁŽANSKÝ, M. *Volný čas a pedagogika zážitku*. Brno : Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0428-2.
- *Zlatý fond her I.: hry a programy připravené pro kurzy Prázdninové školy Lipnice*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-636-5.

Časopisecké statě

GYMNASION

- JIRÁSEK, I. : *Vymezení pojmu "zážitková pedagogika". Gymnasion: časopis pro zážitkovou pedagogiku. Vol. 1., s. 6-16, 2004a.*

Konference:

- *Prožitek a tělesnost. Sborník příspěvků konference konané dne 24.4.2002 na UK FTVS. Kirchner, J. (ed.), Praha: Asociace psychologů sportu České Republiky, 2003. ISBN neuvedeno.*
- *Prožitek – zážitek – zkušenost. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 21.-23.4.2006 v Ostrově. Kirchner, J.; Louka, O. (ed.), Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7044-849-6.*
- *Kontexty prožitku a kvalita života. Sborník výběru příspěvků z konferencí konaných ve dnech 9.4.2003 a 22-23.4.2004 na UK FTVS. Kirchner, J. (ed.), Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7044-699-4.*

Elektronické dokumenty:

- JIRÁSEK, I. *Vymezení pojmu ZÁŽITKOVÁ PEDAGOGIKA*. In Artefiletika [online]. [citováno 3. března 2004]. Dostupné na WWW: <<http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=65>>.

Seznam příloh

Příloha I. Porovnání denních programů kurzů

PŘÍLOHA I. Porovnání denních programů kurzů

Na příkladu těchto kurzů ukážu, jaké jsou rozdíly mezi PŠL a OB, když oba kurzy budou mít stejné cíle, počet instruktorů a shodné prostředí.

Vzorový kurz PŠL „krátká setkání“

Hlavním tématem kurzu je setkání pohlaví, kultur, národností, setkání v budoucí práci, setkání s přírodou. Každé z tohoto setkání je krátké nebo se může změnit i na dlouhodobější, záleží na osobním přístupu zúčastněného.

Základem dramaturgie jsou tyto otázky: Jak silní jsme dohromady? Jak silný jsem já? Co přináším do skupiny? Kde jsou moje hranice? Jakým směrem se mohu rozvíjet? Mé místo ve světě? Setkání se svou minulostí, přítomností a budoucností. Setkání na hlubší emoční rovině. Jak se dokážu naladit na energii týmu a využít jí?

V průběhu příprav musí mít tým neustále povědomí o tom, ve které fázi dramaturgie kurzu se bude nacházet, kterými tématy se bude zabývat a pomoci jakých aktivit chce toho dosáhnout. Členové týmu musí vědět, které programy jsou pro jednotlivé dny klíčové. Z toho musí vyplívat, kdy dramaturgická vlna dosáhne vrcholu a v následném dni musí být nižší aktivita.

Cíle kurzu:

- Osobní rozvoj a sebepoznání
- Rozvoj odpovědnosti a sebedůvěry
- Rozvoj vůle ke spolupráci
- Posilování respektu a tolerance k druhým
- Rozvoj fyzické kondice
- Vytváření, stmelování a posílení kolektivu a vztahů mezi účastníky
- Trénink organizátorských schopností
- Zajímavé a pestré prožití volného času pro všechny zúčastněné

Scénář

Den	Cíle aktivit	Témata	Klíčové aktivity
1	První setkání s druhými	Účastníci jsou našimi hosty	Galerie zlaté časy
2	Setkání ve skupině, spolupráce, osobní limity	Jak funguji v neznámém sociálním prostředí Jaké jsou moje limity? Jak reaguji na velké výzvy a strádání?	Nexus
3	Odpočinek po psychicky náročné hře, posílení kolektivu	Dokážu sdílet i to, co je hluboko ve mně?	Tančírna, Sauna
4			Závěr kurzu

Úplný scénář kurzu „krátká setkání“

K tabulce připojuji stručný popis her. Barvou je vyznačeno hlavní zaměření jednotlivých aktivit. Většina her je zaměřena více než na jednu oblast, používám tedy barvu na její hlavní zacílení

Den	Dopoledne					Odpoledne				Večer	
1	Ice, úvod, představení				oběd	Brána			večeře	Galerie zlaté časy	Matylida
2	Touch	Ranní servis	Dynamics	Člověče, nezlob se	oběd	V kůži Johna Malkoviche			večeře	Braunův kuks	Nexus
3	Nexus	Ranní servis	Pointilismus		oběd	Tančírna			večeře	Sauna	
4	Touch	Ranní servis	Skalní golf		oběd	Sít' vztahů	Závěr	Úklid + odjezd			

Sociální	Fyzická	Kulturní	Reflektivní	Kreativní
----------	---------	----------	-------------	-----------

Legenda:

- „Ice, úvod, představení“ - série krátkých hříček na odbourání prvotních bariér ve vzájemném kontaktu, představení kurzu a jeho cílů a metod práce.
- „Brána“ – kreativní projekt, během kterého účastníci vystavěli obrovskou vstupní bránu do střediska, v němž probíhal celý kurz.
- „Galerie Zlaté časy“ – společenská aktivita. Hráči se snaží rozeznat tváře svých kolegů na fotografiích z dětství.
- „Matylida“ – závod dvojic, úkolem je provést pingpongový míček co nejrychleji vyznačenou trasou, která vede řekou.
- „Morning Touch“ – ranní probuzení, připravované střídavě účastníky.
- „Ranní servis“ – setkání celé skupiny, čas pro připomínky, reflexi, přání komentáře k předchozímu dni.

- „Dynamics“ – série týmových úkolů na rozvoj spolupráce, komunikace, schopnosti naslouchat, strukturovat úkoly, orientovat se pod časovým tlakem
- „Člověče, nezlob se“ – týmová soutěž, terénní verze známé stolní hry.
- „ V kůži Johna Malkoviche“ – psychologická hra v rolích. Účastníci přijmou identitu druhého člověka a zároveň mají příležitost vidět sebe sama a získat tak zpětnou vazbu.
- „Braunův kuks“ – cvičení neverbální komunikace; pohybová dílna spojená s vernisáží. Hráči pantomimicky znázorňují lidské vlastnosti.
- „Nexus“ – náročná psychologická noční aktivita
- „Pointilismus“ – odpočinková zábavná hra, plná barev a příjemné aktivity.
- „Tančírna“ – málo strukturovaná dramatická hra, neverbální vyjádření zadané osobnosti, setkání s hlavními historickými událostmi, reakce na změny. Hráči v rolích zažívají jednotlivé historické události a musejí na ně reagovat.
- „Sauna“ – stavba indiánské sauny, příprava dřeva a kamení a saunování samotné.
- „ Skalní golf“ – cvičení obratnosti a vytrvalosti; závod družstev inspirovaný atmosférou golfových hřišť.
- „Sít' vztahů“- aktivita na uzavření kurzu, zpětná vazba ve skupině, vzájemné poděkování.

Vzorový kurz Outward Bound „blízká setkání“

Snahou instruktorů je postupné předávání samostatnosti skupině, která se po delší době řídí prakticky sama a instruktor je spíše pozorovatelem, strážcem bezpečnosti a facilitátorem skupinových hodnotících debat. Instruktoři musí být proškolení profesionálně, aby zachovali bezpečnost kurzu.

Cíle kurzu:

- Osobní rozvoj a sebepoznání
- Rozvoj odpovědnosti a sebedůvěry
- Rozvoj vůle ke spolupráci
- Posilování respektu a tolerance k druhým
- Rozvoj fyzické kondice
- Vytváření, stmelování a posílení kolektivu a vztahů mezi účastníky
- Trénink organizačních schopností
- Zajímavé a pestré prožití volného času pro všechny zúčastněné

Den	Dopoledne				Odpoledne			Večeře	
1	Příjezd	Seznamovací hry, úvod, představení		Oběd	Bodyguard	Základní lezecký výcvik	večeře	Nízké lanové překážky	Rewiew
2	Warm-up	Spotting	Stavba	Oběd	Vysoké lanové překážky		večeře	Přesun	
3	Rewiew	Warm-up	Šplhání po laně	Oběd	Koloseum		večeře	Velký skok - houpačka	Rewiew
4	Warm-up	Řeka	Lanovka	Oběd	Síť vztahů Závěr	Úklid + Odjezd			

Legenda:

Sociální	Fyzická	Kulturní	Reflektivní
----------	---------	----------	-------------

- „Seznamovací hry, úvod, představení“ – „Mlsná Mařena“ seznamovací hra, kdy hráči dávají před svá jména přídavná jm., které začínají na stejné

písmeno jako jméno a toto přídavné jméno ho také vystihuje. Každý hráč řekne jména spoluhráčů i s přídavnými jmény a zapamatuje si jejich jména. „Míčky“, „tanec na kládě“, „Krok vpřed“.

- „Bodygard“ – dramatická hra. Osobní strážce má za úkol ochránit svěřenou osobu v jakékoliv situaci před útočníky.
- „Základní lezecký výcvik“- zde se účastníci dozvědí základní pravidla, jsou poučeni o bezpečnosti o kooperaci atd.
- „Nízké lanové překážky“- Výběr překážek je koncipována tak, aby účastníkům zajistil dostatek legrace, rozvinul kooperaci s ostatními účastníky a prověřil jejich pohybových vlastnosti.
- „Rewiew“ - setkání celé skupiny, čas pro připomínky, přání komentáře k předchozím aktivitám
- „warm-up“-rozvička, kterou si na každý den připraví skupinka účastníků
- „Spotting“- Spotting v praxi na nízkých lanových aktivitách představuje činnost, která zabráňuje úrazu nebo zranění člověka, lezce na lanových překážkách. Spotting není pouze chytání lezce. Pro ty, kteří poskytují záchranu, není snadné vždy zachytit lezce i z malé výšky. Hlavním úkolem spottingu je zbrzdit či zmírnit pád lezce a zabránit tak úrazu.
- „Stavba“- skupinová aktivita pro rozvoj spolupráce, účastníci mají postavit stožár s použitím non-verbální komunikace.
- „Vysoké lanové překážky“ - Překážky jsou obdobou nízkých lanových překážek, ale výška 8-12 m nad zemí určitě bude hrát velikou roli. Na vysokých lanových překážkách se účastníci jistí navzájem.
- „Přesun“- přesun účastníků z tábora s noční expedicí, kempování ve volné přírodě

- „Šplhání po laně“ - Pro ty, kteří mají stále dost síly, energie a snahy se něčemu novému naučit. Snadnou technikou, kterou účastníky naučíme, dokážou stoupat po laně s pomocí šplhadel.
- „Koloseum“ – Inscenační hra. Účastníci jsou postaveni do situace, kdy je druhí hodnotí na základě jejich atraktivity.
- „Velký skok – houpačka“ – Účastník se přiblíží stavu beztíže na tzv. Big swingu. Vyzkouší si skok do kyvadla v 10m výšce.
- „Řeka“ – diskusní hra, která vede i méně průbojné hráče k veřejnému vyjádření vlastního stanoviska.
- „Sít' vztahů, závěr“- aktivita na uzavření kurzu, zpětná vazba ve skupině, vzájemné poděkování.

Změny ve scénáři děláme zcela běžně a za běhu. Hlavní důvody změn jsou: počasí, špatně odhadnutá délka hry, nepředpokládaný vývoj skupiny (psychický nebo fyzický stav), neočekávaný dobrý nápad, technické problémy (např. chybějící materiál), zdravotní problémy účastníků nebo instruktorů, vnější události (např. místní mládež má sraz na plánovaném místě tajemného rituálu).

ABSTRAKT

RZESZUTKOVÁ, E. *Vybrané přístupy zážitkové pedagogiky - srovnání metod*. České Budějovice 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce R. Macků.

Klíčová slova: zážitková pedagogika, zážitek, prožitek, zkušenost, hra, současné koncepce zážitkové pedagogiky, přístupy zážitkové pedagogiky, Prázdninová škola Lipnice, Outward Bound

Bakalářská práce se zabývá porovnáním metod zážitkové pedagogiky u nás a v zahraničí. Teoretická část popisuje pojmy prožitek, zážitek, zkušenost, hru. Další část se zabývá historickým vývojem zážitkové pedagogiky a jejím současným stavem. Dále jsou podrobně popsány přístupy Prázdninová škola Lipnice a Outward Bound, jejich vývoj, prvky, metody, principy a jejich modely. V závěru práce jednotlivé přístupy srovnávám na základě jejich programů. V přílohách jsou uvedeny strukturované denní programy obou škol. Na základě kterých dokazuji odlišné přístupy k vzdělávání, i když jejich konečný výchovný cíl je stejný.

ABSTRACT

Experiential Education Approaches - Comparison of Various Methods.

Key words: experiential education, experience, game, the current concept of experiential education, experiential education approaches, Prázdninová škola Lipnice, Outward Bound

Bachelor thesis deals with methods of comparing experiential education in our country and abroad. The theoretical part describes the concepts, different types of experience and game. Another part describes the historical development of experiential education and current status. I deal with detail the Prázdninová škola Lipnice and Outward Bound, their development, components, methods, principles and models. At the end of my bachelor thesis I comparing different approaches to their programs. The annexes contain a structured daily programs of the schools. On the basis of which prove different approaches to education, even if their ultimate educational goal is the same.